

Моя закусочна — це моя синагога

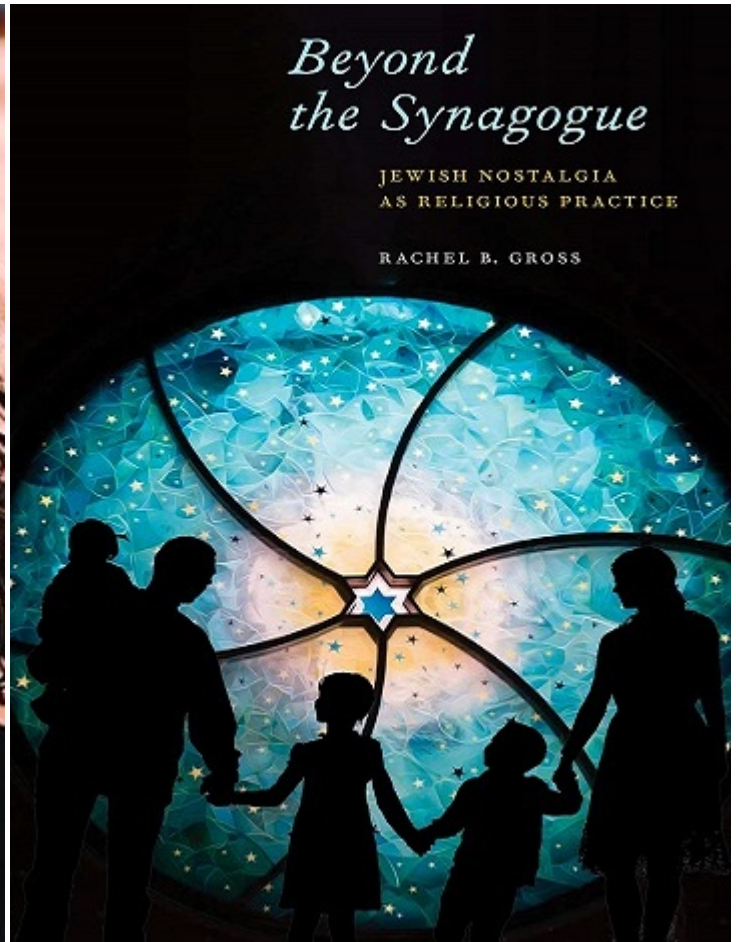

Знаменита делі Katz's Delicatessen у Нью-Йорку

Суперечка про те, кого вважати євреєм, залишається однією з найгарячіших тем для дискусії і в США, і в Ізраїлі, і серед російськомовних євреїв. Не менш актуальне і питання, що представляє собою релігійний єврей? У Хабаді, наприклад, вважають, що всі євреї в тій чи іншій мірі релігійні. За Галахою, звісно ж. Однак Ізраїль, Голокост і антисемітизм давно стали опорними пунктами національної ідентичності. Дослідники називають це світською релігією євреїв. За даними опитування Pew Research Center в те, що Бог Ізраїлю дав євреям Землю Ізраїлю вірить в два рази більше американських євреїв, ніж в самого Бога. А що, якщо не тільки приписи ортодоксальній Галахи, але і вся єврейська активність — це також юдаїзм?

Книга професора юдаїки Університету Сан-Франциско [Рейчел Б. Гросс](#) «За межами синагоги: єврейська ностальгія як релігійна практика» ([Beyond the Synagogue: Jewish Nostalgia as Religious Practice](#)) максимально розширює поняття єврейської релігії. Догляд за закинутими кладовищами та синагогами, єврейські музеї, читання єврейської художньої літератури, єврейські кінофестивалі, участь у рухах за соціальну справедливість — тікун олам, єврейські ЗМІ, мої єврейські тексти, нарешті — це така ж релігійна практика, як відвідування синагоги і накладання тфілін.

«Розуміння релігії як системи відносин робить сакральною і нашу взаємодію з сім'єю, і прив'язаність до божественного, до минулого, і наші громадські зв'язки, і наративи для пояснення нашого місця у світі, — пише Гросс. — Це дозволяє побачити, що єврейська релігія процвітає у найнесподіваніших місцях і практиках, які самі практикуючі можуть не вважати «релігійними» через вузьке тлумачення релігії».

Рейчел Б. Гросс та її книга

Гросс не перша розуміє релігію як систему, де важливі «значимі відносини і практики, наративи і емоції». Спочатку я скептично поставився до спроби назвати юдаїзмом все, що важливо євреям. Навіщо переосмислювати усталене поняття, якщо можна знайти нове слово для опису реальності, в рамках якої люди віддаються єврейським справам. Наприклад, єврейська культура. Адже очевидно, що євреї, які моляться в синагогах по три години поспіль, розуміють під релігією дещо інше.

До чого ж тоді розширювати поняття юдаїзму? «По-перше, переосмислення релігії важливо з точки зору закону, — каже Гросс. — В Америці закон захищає все, що вважається релігійною діяльністю, надаючи різні пільги і привілеї. Такі привілеї відсутні для інших видів активності. По-друге, американські євреї жертвують величезні суми грошей, і багато в чому це визначається релігійними мотивами».

Найважливіше опитування «Єврейські американці 2021» явно розділяє євреїв на меншість «євреїв без релігії» і більшість «за релігією». Якщо визначати, наприклад, єврейський театр, художню літературу, публіцистику як релігійну діяльність, то вони зможуть претендувати на більшу частину пирога пожертвувань. «Ну і, найважливіше — широке тлумачення релігії допоможе самим єврейським активістам, які працюють з чистого ентузіазму, піднятися у власних очах, вбачаючи у своїй діяльності сакральний сенс». Культура теж багато значить, але релігія в Америці куди важливіше.

«Моє тлумачення релігії, — каже Гросс, — це те, що має значення. І назвати свою справу релігією означає, що вона багато значить для людей».

Типове меню Katz's Delicatessen

Делі (від делікатесен, — їдиш) називаються в Америці магазини-закусочні, де можна перекусити, купити сендвічі, легкі напої, каву і т.д. У бесіді з Рейчел Гросс рав Лекс Руфенберг пригадав єврейську делі у своєму рідному Мілуокі. Кафе раніше належало євреям, але пізніше перейшло до неєврейських власників, які намагаються зберегти дух закладу. Хоча їх делі давно вже не кошерні, там продовжують збиратися євреї і неєвреї поспілкуватися, поїсти сендвічі з пастромою. Руфенберг каже, що відчуває ностальгію за делі, точно таку ж, як відчував за своєю синагогою, закритою через епідемію.

Я також знав таку ж закусочну в Бей Шор. Єврейські господарі передали її своєму мексиканському кухареві Хозе, який трохи говорив на їдиші і піклувався про підтримку іміджу закладу. На жаль, пандемія перемогла Хозе. [Колись я писав про єврейську закусочну Ейба Лібенвола на 2-ій Авеню у Мангеттені.](#) Цей досвід допоміг мені написати портрет [Башевіса Зінгера, який ні в які рамки не вкладається.](#) Для Башевіса і його кола, для їдишського Нью-Йорка делі і кафетерії були чимось на зразок синагог, званих по-єврейськи «будинками зібрання».

Особливо характерна історія «Вільна Шул», описана Рейчел Гросс. У 1920-ті ця розкішна синагога литовських євреїв була однією з найбільших у Бостоні. Згодом єврейське населення у цьому престижному районі зменшилося, а коли в синагозі залишилося три прихожанина, президент конгрегації вирішив продати приміщення, а гроші пожертвувати на добрі справи. Але не так сталося як гадалося. Виявилось, що міські закони вимагають передати майно іншій ортодоксальній громаді. Як водиться, три єврея, які залишилися, розв'язали юдейську війну. Одна партія вимагала передати будівлю великому ортодоксальному руху, інша — залишити все як є, і відкрити там громадський центр-музей. Обидві сторони, за визначенням Рейчел Гросс, виходили з релігійних мотивів. Зрештою, перемогли прихильники музею. На їхній бік стала всесильна СJP — єврейська федерація, що розподіляє фінанси на філантропію.

Будівля «Вільна Шул», Бостон

Синагога на Вугільній, Львів

На перший погляд, музей — це мертва річ. Насправді це місце, де вирує громадське життя. Лідерів [CJP](#) цікавив не музей сам як такий, а те, що в «колишній» синагозі стала збиратися молодь для неформальних служб. Вони назвали себе «[Хавура на пагорбі](#)». Ці хлопці могли б знайти інше місце, але їм було важливо продовжити історію «Вільна Шул».

Схожа історія відбувається зараз і в моєму рідному Львові, де група молодих волонтерів на чолі з Олександром Назаром взяла під опіку будівлю старої синагоги Якуба Гланцера на вулиці Вугільній. Молодь із [Львівського волонтерського центру «Хесед Ар'є»](#) збирається тут на шабати, своїми руками реставрує будівлю, молоді люди проводять у приміщенні виставки і мріють створити постійно діючий музей. Вони ж доглядають за єврейськими пам'ятками по всій Львівщині, рятуючи єврейські мацеви та інші артефакти. На відміну від багатого Бостона, львів'яни змушені докладати на все зі своїх невеликих заробітків, що ще більше підкреслює подвижницький, релігійний характер їхньої діяльності.

Книга Гросс відображає й інший важливий аспект єврейської релігійності — широку участь неєвреїв у єврейському житті. Це не нове явище. Один з розділів Тори названий на честь Ітро — мідіанітського жерця і тестя Мойсея. Він, щоправда, не працював у єврейській організації, але у критичний момент Виходу прийшов до табору ізраїльтян і дав Мойсею, який не мав досвіду управління, безцінні уроки лідерства. Але перш, ніж учити, Ітро влаштував бенкет, показавши Мойсею, що одними моралями нічого не доб'єшся. Ця мудрість супроводжує нас до сьогоднішнього дня.

Гросс розбирає довгу традицію творчості неєврейських зодчих і художників, яким громади доручали спорудження культових об'єктів. Вона розповідає про неєвреїв — авторів та ілюстраторів дитячих єврейських книжок, про співробітників єврейських організацій, на яких інколи тримається вся робота, на неєврейських членах сімей євреїв, які не покладаючи рук допомагають у єврейських проектах. Їхня участь змушує розширити розуміння єврейської релігії, щоб вони також відчули себе вдома.

Одного разу ребе закінчив проповідь, мовляв, всі ми — члени конгрегації, колись помремо, так нумо подумаємо про це. Громада занурилася у сумне мовчання, і тільки один єврей на задній лаві розвеселився. «З чого ви смієтеся?», — запитав його ребе. «А я не є членом вашої громади», — була відповідь.

У єврейських ЗМІ популярна рубрика «Запитай рабина». Нещодавно хтось запропонував, що прийшов час рубрики «Запитай єврея», де з рабинами та іншими єврейськими професіоналами охоче поділяться аутсайдерським єврейським досвідом про те, що означає бути євреєм поза традиційним світом синагог і єшив.

Міхаель Дорфман, спеціально для «Хадашот»